

ROLI O`YINLARNING BOLA SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

Meliqo'ziyeva Muxlisa Ikrom qizi

Sh.Rashidov nomidagi SamDU, Urgut filiali, Maktabgacha talim va pedagogika yo'nalishi

1 - kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada rolli o'yinlar, ularning turlari, rolli o'yinlarning bola shaxsini shakllanishidagi o'rni haqida fikrlar bilirilgan.

Kalit so'zlar: bola, shaxs, o'yin, rolli o'yin, ijodiy o'yin, qoidali o'yin.

Abstract: In this article, opinions are given about role-playing games, their types, the role of role-playing games in the formation of a child's personality.

Key words: child, person, game, role play, creative game, game with rules.

Annotatsiya: V dannoy state privodyatsya mneniya o rolevyx igrax, ix vidax, roli rolevyx igr v formirovanii lichnosti rebenka.

Klyuchevye slova: rebenok, chelovek, igra, rolevaya igra, tvorcheskaya igra, igra s pravilami.

Mamlakatimizdagi mustaqil, huquqiy demokratik davlat qurish yo`lidagi ulkan ishlar inson mohiyatini yangidan kashf qilishga, uning o`zligini anglashga, imkoniyatlarini ro`yobga chiqarishga va ma'naviy barkamol, intellektual, aqliy va amaliy jihatdan yetuk kadrlarni tayyorlash uchun yangi shart-sharoitlar yaratib bermoqda. Tarixiy- ijtimoiy taraqqiyot tajribasi shu narsani isbotlaydiki, jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy qurilma o`zgarganda bu o`zgarishlar eng avvalo ta'lim –tarbiya tizimini isloh qilishni, uning mohiyati va mazmunini o`zgartirishni talab qiladi .

O`zbekistonda ma'naviy-ma'rifiy ishlarni takomillashtirish ,mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotini erkinlashtirish borasidagi faol harakatning boshlanganligi Prezidentimizning har bir nutqi, asarlarida bolalar, yoshlar muammolariga alohida o`rin berishi, mustaqil O`zbekiston fuqarolari shaxsini shakllantirish, shaxs tuzulmasida ma'naviyat komponentlarining o`rni qanchalik katta ahamiyatga ega ekanligini isbotlaydi. Zero, hozirgi Yangi O'zbekiston davrida sog'lom g'oyalar, ilmiy asoslangan bilimlar, tushunchalar va dunyoqarash bilan to`ldirish barkamol avlod, barkamol inson shaxsini shakllantirishdagi muhim vazifadir.

Mamlakatimiz ma'naviyat sohasida amalga oshiriladigan tub islohotlar eng avvalo sog'lom ruhiyat tarbiyasi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

Prezidentimiz tasahbusi bilan oxirgi yillarga berilayotgan maqomlar ham mohiyatan barkamol avlod tarbiyasini kafolatlash ,unga zarur shart – sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Biz farzandlarimizning ma'naviy barkamolligi uchun maxsus tadbirlarni o`z vaqtida ko`ra olishimiz, yangicha tarbiya texnologiyalarini yarata olishimiz,muhimi tarbiyachilarni yangicha mafkura ruhida farzandlarni tarbiyalashga yo`naltira olishimizdir. Bola shaxsi taraqqiyotida eng ma'sulyatli va muhim hisoblangan maktabgacha yosh davri ma'naviy tasavvurlarning shakllanishi va shunga aloqador ustanovkalarining barqarorlashuvi,jamiyatning axloq normalarini o`zlashtirish uchun qulay bo`lishini nazarda tutganda ,bu yoshdagi bolalarni maxsus dasturlar vositasida ijtimoiy hayotga tayyorlash davlat ahamiyatiga molik vazifadir. Maxsus rolli o`yinlar ana shu maqsadga xizmat qiluvchi psixologik vosita bo`lib, uni har bir yosh davriga mos tarzda qo`llashga tarbiyachilarni o`rgatish zarur.Har bir mintaqa madaniy-manaviy muhitdagi o`ziga xos udumlar, rasm-rusumlar, oilaviy an'analardan kelib chiqqan holda rolli o`yinlar yordamida bola ma'naviy tasavvurlarni shakllantirishning hududiy o`ziga xosligi o`rganilishi lozim.

Biz insoniylik tamoyillarini o`zida mujassam etgan mehmonnovozlik o`yinlarini misol sifatida modellashtirdik. Lekin, maktabgacha taraqqiyot bosqichida bolalar o`ynaydigan yana qator muhim rolli o`yinlar mavjudki,ular ijtimoiy tasavvurlar tizimidagi estetik axloqiy va boshqa tasavvurlar majmuini shakllantirish uchun ekspremental model rolini o`ynashi mumkin. Rolli o`yinlar hamda maxsus ijtimoiy treninglar yordamida shakllantiradigan ma'naviy sifatlar va ijtimoiy tasavvurlarning o`ziga xosligi, ya'ni o`g'il va qiz bolalardagi xususiyatlarni maxsus o`rganish ham amaliy ahamiyat kasb etadi va bu jarayonlarda indivudial va jinsiy xususiyatlari nuqtai nazardan yondashuvni taqazo etadi. Jamiyatdagi islohotlarning tezlashuvi yuksak axloqli ,ma'naviyatli, mahoratli yoshlarni tarbiyalashda ana shu kabi ijtimoiy psixologik omillar majmuasini bilish va ulardan psixologik ta'sir vositasida foydalanish ijtimoiy psixologiyaning istiqbolli yo`nalishlaridan.

O`yin maktabgacha yoshdagi bolalrning asosiy faolyati bo`lib ,u orqali bola shaxs sifatida shakllanadi. O`yin bolaning kelajakdagi o`quv- mehnat faolyati,kishilarga munosabatining qay darajada shakllanib borishini belgilaydi.O`yin qadim zamonlardan beri pedagog, psixolog, faylasuf, etnograf, san'atshunos olimlar diqqatini o`ziga tortib kelgan. O`yin ibtidoiy jamoa tuzumi davridayoq yuzaga kelgan bo`lib jamiyat mazmunini belgilaydi. Ibtidoiy jamoa qabilalari o`z o`yinlarida ovchilik, urush, dehqonchilik ishlarini aks ettirgan. Masalan, o`sha davrdagi ba'zi

qabilalarning sholi sepish jarayonlari o`yinlar bilan juda katta tantana qilib amalga oshiriladi edi.

Ba`zi hollarda esa o`yin mehnat qilish istagi orqali yuzaga keladi. Masalan, ovchi tyulenni ovlash uchun uning oldiga hayvonga o`xshab sudralib, sirpanib boradi. Ayrim hollarda esa o`z o`yinida bola oldin kattalar mehnatiga taqlid qiladi. Keyinchalik ularning mehnatida qatnashadi, o`yin yosh avlodni mehnatga tayyorlaydi. Bolalar o`yinini bunday tushunish birinchi marta K.D.Ushinskiy tomonidan tariflab berilgan edi. U o`z asarlarida bolalar o`yining mazmuni ularning hayotda olgan ta`ssurotlari bilan belgilab, ular shaxsini shakllantirishiga ta`sir etadi deb yozadi. Bu fikrni P.F.Lesgaft ham tasdiqlab, bolalar o`z o`yinlarida tevarak atrofdan olgan tasurotlarini aks ettiradilar, deydi. Bunday faoliyat bolaning rivojlanishida katta ahamiyatga egadir.

Shunday qilib, o`yinning ijtimoiy voqea ekanligi, o`yinda tevarak-atrofdagi borliq aks ettirishini ilg`or olim va pedagoglar o`zlarining kuzatish va ilmiy tadqiqotlar orqali isbotlab beradilar. Tarbiyachilar bolalar o`yinlariga rahbarlik qilishda quyidagilarga e`tibor berishlari lozim :

- 1) O`yin bilan mehnat o`rtasida to`g`ri munosabat o`rnatish;
- 2) O`yinda bolalarning bo`lajak mehnat ahliga xos bo`lgan jismoniy va ruhiy sifatlarini tarbiyalash;

Shu tariqa o`yin tarixiy taraqqiyot jarayonida mehnat faoliyati natijasida paydo bo`lgan ijtimoiy faoliyatdir. O`yin doimo haqiqiy hayotni aks ettiradi. Demak, ijtimoiy hayot o`zgarishi bilan uning mazmuni ham o`zgaradi. O`yin ma`lum maqsadga yo`naltirilgan ongli faoliyat bo`lib ,uning mehnat bilan ko`p umumiyliigi bor va yoshlarni mehnatga tayyorlashga xizmat qiladi. O`yin faoliyati asosida boladagi o`quv faoliyati rivojlanadi, bola qanchalik yaxshi o`ynasa ,u maktabda shunchalik yaxshi o`qiydi.

Rolli o`yinlarda bolalar o`zlariga tanish bo`lgan kattalar mehnati va kishilarning ijtimoiy munosabatlarini aks ettiradilar. Bolalar o`yin faoliyatining bosqichma-bosqich rivojlanishi tog`risidagi ilmiy tasavvurlar har-xil yosh guruhlarida bolalarning o`yin faoliyatiga rahbarlikning aniq tavsiyalarini ishlab chiqish imkoniyatini yaratadi. Shunday qilib maktabgacha ta`lim muassasasi pedagogik jarayonida o`yinning tutgan o`rni juda katta bo`lib ,o`yindan maktabgacha yoshidagi bolalarni tarbiyalash va ularga ta`lim berishda keng qo`llaniladi. Zero:

- o`yin bolalarning mustaqil faoliyati bo`lib, unda bolaning ruhiyati namayon bo`ladi;
- o`yin maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar hayotini tashkil etish shaklidir;

- o`yin bolalarni har tomonlama tarbiyalash vositalaridan biri;
- o`yin bolalarga ta'lim-tarbiya berishning metod va usulidir;
- o`yin bolalarni o`quv faolyatiga tayyorlash vositasidir.

Bolalar o`yini o`zining mazmuni,xususiyatini tashkil etishiga ko`ra xilma-xildir, shuning uchun uni quyudagicha turkumga ajratiladi:

1. ijodiy o`yinlar
2. qoidali o`yinlar

Ijodiy o`yinlarni bolalar o`zlari o`ylab topishadi.Unda oldindan belgilangan qoidalar bo`lmaydi, o`yin qoidasini bolalar o`zlari o`yin jarayonida belgilashadi.

Ijodiy o`yinlarda aralashgan o`yinlar qurilish o`yinlari ,tabiiy materiallar bilan o`ynaladgan o`yinlar kiradi.

Qoidali o`yinlarning qoidasi va mazmuni kattalar tomonidan belgilanadi. Qoidali o`yinlarga quyidagilar kiradi: didaktik o`yinlar, harakatli o`yinlar, musiqaviy o`yinlar va ermak o`yinlar. Bolalarga ta'lim-tarbiya berish maqsadida kattalar o`yini tanlay bilishi, rahbarlik qilish dasturlarida belgilangan vazifalarni muvofaqiyatli amalga oshirishini ta'minlaydi. O`yin bolalarni rivojlantirish va tarbiyalash vositasidir. Psixologlar o`yinni maktabgacha yoshdagi bolalarda asosiy faolyat deb hisoblaydilar. O`yin tufayli bolaning yuqori rivojlanish bosqichiga o`tishini taminlovchi sifatlar shakllanadi, ruhiyatida sezilarli o`zgarishlar yuz beradi.

O`yinda bola shaxsining hamma tomoni bir-biriga o`zaro ta'sir etgan holda shakllanadi, o`ynayotgan bolani kuzatayotib, uning qiziqishlarini, tevarak –atrof tog'risidagi tasavvurlarini kattalarga va o`rtoqlariga bo`lgan tasavvurini bilib olish mumkin.

Shaxsdagi biron sifatni tarbiyalash uchun uning boshqa tomonlarini ham rivojlantirish kerak. Masalan, bolaning o`yinga qiziqishini, tashkilotchilik qobiliyatini rivojlantirish uchun mazmun jihatdan boy o`yinlar yaratilishi kerak. Bolalarning ijodiy o`yinlarini rivojlantirish uchun esa o`z navbatida yaxshi tashkil etilgan bolalar jamoasi zarur bo`ladi. O`yin bolalarni jismoniy jihatdan tarbiyalash tizimida ,bog'chaning ta'lim tarbiya ishida, axloqiy mehnat va estetik tomonda tarbiyalashga katta o`rin tutadi.

ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning davlat standarti Toshkent sh., 2020 yil 22 dekabr, 802-son.
2. O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligining "Ilk qadam" davlat o'quv dasturi. Toshkent. 2018 yil.

3. Bolaga yonaltirilgan ta'lim dasturini tashkil etish. UzRXTB. MMXQTMORO'-MM.2012

4. Usmanova M. (2020). 6-7-YOSHLI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIMY MASHGULOTLARNING ORNI. Maktabgacha ta'lim jurnali, 1 (1).

5. Usmanova M. S. (2022). THE IMPORTANCE OF NATIONAL VALUES IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 10, 173–187.